

Uusi avaus, kiinnostavia tulkintoja

Sari Näre: *Sota ja seksi. Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta*. Tammi 2016.

Sota mullisti suomalaisten suhtautumisen seksiin ja pohjusti nykyajan sallivuutta monin tavoin. Varsinkin jatkosota mursi seksuaalisen kanssakäymisen säätelyä ja monipuolisti käytäntöjä. Potentiaalisten kumppanien valikoima laajeni, koska ihmiset liikkuiivat paljon. Poikkeusoloissa ja tavanomaisen elinpiirin ulkopuolella uskallettiin enemmän ja elettiin kuin viimeistä päivää, koska arki oli ankaraa ja tulevaisuus epävarma.

Tunneilmastoa muuttivat perheiden rikkoutuminen, uusi individualismi ja uhkarohkea riskinotto. Sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien perinteinen hierarkia sekoitui ja asepuvut yhdenmukaistivat ihmisten ulkonäköä. Valloitusota Itä-Karjalassa tarjosi miehittäjälle ensin maskuliinista itseluottamusta ja sitten koko joukon nöyryytyksiä. Miesten auktoriteetti murtui viimeistään sodan päättyttyä, kun naiset joutuivat kannattelemaan rintamalla fyysisesti ja henkisesti vammautuneita puolisoitaan, isiään ja veljiään.

Intiimeistä ja inhimillisistä tarpeista poikkeusoloissa syntyi myös epävirallista yhteistä muistia ja kansakunnan kokemushistoriaa. Seksi avaa uuden näkökulman siihen sotahistorian tutkimukseen, jota kiinnostavat tavallisten ihmisten elämä ja vaietut aiheet. Avaimen tarjoaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto, jonne 1970-luvulla koottiin muistelukirjoituksia 265 veteraanilta. Tähän 12 000 sivun aineistoon sisältyy monipuolista seksuaalikerrota, jonka sosiologi Sari Näre nyt nostaa erilliseksi kokonaisuudeksi suomenkielisen tutkimus- ja kaunokirjallisuuden kanssa keskustellen.

Veteraanien muistelmat valottavat, kuinka rintamalla ikävöitiin, kunnioitettiin ja rakastettiin naisia, mutta myös esineellistettiin heitä ”vitunkantoraameiksi” ja kohdeltiin heitä ansaintakeinona, joille lirkuttelemalla sai seksiä ja tavarapaketteja. Karkeudella oli useita tehtäviä ja sisältöjä, jotka varsin jatkosodassa palvelivat yhteisiä ponnistuksia. Rietas seksuaalikerrota muun muassa lievittelee miehittäjäväkivallan aiheuttamaa kuormitusta. Puhe toimi venttiilinä, joka saattoi vähentää valtaseman väärinkäyttöä purkamalla painetta seksuaaliseen kanssakäymiseen ja väkivaltaan. Siten jutut loivat hallinnan tunnetta pelon keskelle ja palkitsivat fyysisestä itsehillinnästä.

Näre tulkitsee vakuuttavasti, että jatkuva pulina ”pillun ja pullon ympärillä” loi me-henkeä venkoilemalla sodanjohdon virallista siiveys- ja raittiusideologiaa vastaan. Se kiinteytti ryhmää lieventämällä jännitteitä, koska seksi oli harvoja yhteisiä puheenaiheita, jolla vältyttiin riidoilta. Lujittaessaan rintamaveljeyttä puhuminen seksistä vahvisti puolustuskykyä. Jermuilu myös pehmitti rintamaelämää sääteleviä normeja esimerkiksi keikauttamalla sotilashierarkian nurinkuriseksi. Alapäähän (tai viinapäähän) liittyvät ansiot eivät riippuneet sotilasarvosta tai sosiaaliluokasta, joten rivisoti-

las voitiin esittää upseeria kyvykkäämpänä. Seksi liittyi elämään kuoleman keskellä, joten puhe antoi myös henkistä turvaa.

Seksi matkalla rintamalta koettiin näyttäytyä veteraanien muistelussa rituaalisena puhdistautumisena, jossa väkivalta naidaan pois ja huomio siirtyy kuolemasta elämään. Lomilta kuitenkin odotettiin liikaa, sillä kohtaamiset olivat vaikeita. Juhlattu ja paineet olivat kovat, mutta aika ja arjen erilaisuus olivat vieraannuttaneet pariskuntia toisistaan, aikaa intiimiin yhdessäoloon tottumiseen oli vähän ja viina sotki asioita. Toista vaivasi mustasukkaisuus, toinen pelkäsi raskaaksi tulemistä. Lisäksi rankka sotiminen ja työnteke heikensivät halua ja kykyä.

Tarinoissa todellisuuden raadollisuudesta ei piitattu, vaan toden tuntu riitti. Veteraanien muistelu paljastaa, että hyviä tarinaniskijöitä arvostettiin ja joissakin korsiissa he saivat erityisaseman. Jutut viihdyttivät, virkistivät ja lohduttivat. Irrottaessaan ajatukset sotimisesta ne kohottivat tunnelmaa ja vapauttivat seksuaalisia paineita, joita lisäsivät rintamamiesten nuoruus ja sukupuolten fyysinen erottaminen sota- ja kotirintamille. Seksipuheisiin liitettiin leikkimielistä kilpailua ja vedonlyöntiä, eli tarinanankerronta ja muut rintamaviihteen muodot täydensivät toisiaan. Valtavirrasta poikkeavat mieltymykset, esimerkiksi tarve pukeutua naiseksi, löysivät hyväksytyin kanavan iltamista. Olavi Paavolainen kuvaa *Synkässä yksinpuhelussaan*, että naiselliset miehet eivät ärsyttäneet vaan lähinnä viihdyttivät, esimerkiksi omaksuessaan roolin rintamadragin esittäjinä. He olivat myös tunnistettavia ja vältettävissä, mikäli tarve vaati.

Opetustarinat valistivat ja varoittivat. Kokemattomiin miehiin tarttui tietoa esileikistä, yhdyntätavoista, ehkäisystä, naisen anatomia ja varttuneiden naisten seksitaidoista. Varoitukset muotoiltiin muistettaviksi riimeiksi sukupuoli- ja avioliiton kaheista ja riskistä joutua elättämään

toisen siittämää lasta. Yhtäältä sota paransi tietoja kupasta, tippurista ja satiaisista sekä niiden riskeistä. Tieto kuitenkin lisäsi tuskaa, sillä kondomeja oli vaikea saada. Niiden kotimainen valmistus alkoi vuonna 1937, mutta lopui sotatarviketeollisuuden rohumutessa saatavilla olevan kumin. Toisaalta rakkaus seksuaalisoiittiin, mikä korosti seksuaalisuuden asemaa sodan ajan ihmissuhteissa ja esineellisti naisia. On myös mahdollista, että veteraanit eivät halunneet paljastaa kaikkea muistellessaan, samaan tapaan kuin oman mielitietyin kuva pidettiin viisusti suojassa vitsailulta.

Sinä missä roisi puhe heteroseksistä vapautti ja sen nostattama erektio kohtasi ymmärrystä, itsetyytytyksestä vaiettiin ja sitä halveksuttiin. Elettiin aikaa, jossa erityisesti työläis- ja maalaisväestö sekä kristityt oli peloteltu uskomiaan, että moinen saastutus sairastutti ihon, lihaksen ja mielen. Vanhempia opastettiin rankaisemaan lasta itsensä koskettelusta, epäsiiveitelliset kuvat ja kirjat määriteltiin synniksi. Tässä asetelmasa avoin tai liiallisena pidetty masturbointi oli anteeksiantamatonta, ja runkkariksi leimattu putosi rintamahierarkian pohjalle.

Itsetyytytyksestä oli siis pidettävä tai se oli hoidettava salassa, esimerkiksi vartiopaikalla. Tämä kuitenkin vaaransi puolustuksen, koska huomio harhaili pois vihollisen vahtimisesta. Näre arvioi uskottavasti, että autoeroottisuutta karsastettiin myös siksi, että se edusti yksilöllistä vetäytymistä ryhmästä ja asetti yksilön yhteisön edelle. Siten masturbointi oli sosiaalinen ja strateginen riski tilanteessa, jossa yksilöiden eloonjäänti riippui yhteisön toimivuudesta.

Homoutta ympäröi syvä hiljaisuus. Miesten mieltymystä miehiin pidettiin sairautena, kun taas naisten välisiä suhteita ei varsinaisesti paheksuttu. Miesten keskinäisiä seksisuhteita kuitenkin siedettiin, jos ongelmia ei ilmennyt. Homofobiaa ei myöskään tarvittu heterouden vahvistamiseen niin kuin

myöhemmin aikoina. Asennoitumisella on juurensa suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa, jossa kunnia kiinnittyi yksilön työteliäisyyteen ja taitoihin sukupuolisen maineen sijasta. Siksi sodomiatuomio kenttäoikeudelta saattoi aidosti yllättää maalaispojan.

Oikeuden asiakirjat eivät kuitenkaan kerro kaikkea, sillä rankaaminen hoidettiin sakinhivutuksella, mikäli se katsottiin tarpeelliseksi. Näreen aineiston perusteella suhtautuminen miesten välisiin seksisuhteisiin vaihteli korsuporukasta toiseen. Touko Laaksosen (Tom of Finlandin) sota-ajan muistelmat puolestaan paljastavat, että sota edisti homojen oman alakulttuurin syntyä ja loi sille erityisiä, aikaisempaa julkisempia paikkoja ainakin Helsingin kantakaupungin puistoihin ja käymälöihin.

Samaan aikaan virallisessa Suomessa vaalittiin siveyden ihanteita ja homoseksuaalisuus oli rikos (vuoteen 1971 saakka). Sotivan kansakunnan moraalisen ryhdin ruumiillistivat lotat, joiden kunniallisuus rintamalla jalosti miesten halua suojella Suomi-neitoa pahalta Neuvostoliitolta. Myös kotirintaman oli kestettävä, jotta miehet voisivat rauhassa keskittyä sotimiseen, eikä osapuolten sopinut kuormittaa toisiaan. Naimisissa olevan naisen oli oltava uskollinen omalle miehelleen, kun taas neidin neitsyys varattiin tulevalle puolisolle.

Saksalaisiin aseveljiin ja venäläisiin vankeihin yhtyminen oli erityisen vääriin, kun taas suomalaisten sotilaiden ja nostoväen kanssa seurusteluun suhtauduttiin kaksijakoisesti. Yhtäältä seksinpuutteessa elävien nuorten sotilaiden tarpeita ymmärrettiin ja pula miehistä loi naisten välille ikävää kilpailua. Toisaalta suhteissa ei sopinut ajautua liian pitkälle, naisten olikin vastustettava ja pelättävä raskautta, vaikka kuinka olisi tehnyt mieli. Moni epäonnistui, sillä sota nosti sikiönlähdetyksen, vastasyntyneiden surmien ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrää.

Siveystalkoiden räikeässä kaksinaismoralismissa naisia koski-

vat ehdottomammat säännöt kuin miehiä. Miehet rehvastelivat valloituksillaan, mutta huorittelivat valloitettua naista. Samalla häilytettiin naisen uhrius. Raskaaksi tuleminen avioliiton ulkopuolella tai lotan sukupuolitauti oli siveystalkoiden näkökulmasta yksiselitteisesti häpeä, eikä raiskauksen mahdollisuus vaikuttanut asiaan. Näre kritisoi virallisen lottahistorian kirjoitusta osoittamalla, että Lotta Svärd -järjestö oli kiinnostuneempi maineestaan kuin yksittäisten jäsentensä oikeuksista tai hyvinvoinnista.

Totta on, että siveysideologia ja sen ruokkima itsesensuuri myös suojasivat rintamallotia, koska kansakunnan ruumiillistumina he olivat puhtaita ja koskemattomia. Heidän työtään kunnioitettiin, ja heidän läsnäolollaan oli yleisesti myönteinen vaikutus miehiin. Siveystalkoot ovat kuitenkin myytti, jolla rakennettiin kansallista identiteettiä torjuntavoiton ja erillisotatteenin tapaan. Talkoorikokuksista seuranneesta häpeästä tuli siten rintamalla palvelleiden naisten kollektiivinen ja kohtuuton taakka sodanjälkeisen Suomen uudessa asenneilmapiirissä ja geopolitiikassa.

Metsä- ja hiilitöissä ja vallatun alueen pesulajunissa työskentelevät naiset olivat lottia vapaampaa riistaa, ei vähiten siksi, että heihin liittyi ennako-olettamuksia löyhästä seksuaalimoraalista. Tämä juontui siitä, että näihin tehtäviin lähetettiin paljon köyhiä naisia irtolais- ja työvelvollisuuslakien soveltamisen nojalla, ja aviorikoskin oli siveysrikos. Työksi muutettujen siveysrangaistusten taustalla vaikuttivat metsäteollisuuden tarpeet, jotka ohittivat näiden naisten ja heidän lastensa hyvinvoinnin alistaessaan heidät seksuaaliselle hyväksikäytölle. Köyhyys myös pakotti prostituutioon, jonka kysyntää sota kasvatti.

Häirintä ei ollut käsite, kuten nykyään, mutta naisrauhasta muistutettiin päiväkäskyissä. Näre arvioi ”vilungilla” toteutetun viente-lyn, tunkeilun ja ahdistelun sodan

yleiseksi vitsaukseksi, jota esiintyi paljon enemmän kuin on kerrottu. Varsinkin naiset ovat vaienneet, sillä syyttävä sormi osoitti miehen vietit herättäneeseen naiseen, eikä ajan henki tukenut puolustautumista edes raiskaukselta, jatkodan yleisimmältä seksuaalirikokselta. Sen sijaan ahdistelua peiteltiin ja sen kohteeksi joutunut halvennettiin. Lapset eivät nauttineet erityistä suojelua, vaan aikuisuuden fyysiset merkit asettivat lapsen vastuuseen itsestään. Kenttäoikeus kuitenkin tuomitsi pederasteja ja lasten kertomaan uskottiin. Eläimiin – hevosiin, lampaihin ja lampaisiin – sekaantujia kontrolloitiin tuomioiden lisäksi pilkalla.

PAULIINA RAENTO

Kirjoittaja on aluetieteen professori ja rahapelitutkimuksen dosentti Tampereen yliopistossa.